

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. I

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
У БЕОГРАДУ
КАТЕДРА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
У НИКШИЋУ
КАТЕДРА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ЈЕЗИК

ЗБОРНИК У ЧАСТ ПРОФ. ЖИВОЈИНА СТАНОЈЧИЋА

Бр. 1-2
Београд * 1996.

Hubertus C. ...

ANDREW R. CORIN (Los Angeles)

POSTATI I NASTATI I NJIHOVI EKVIVALENTI
U SLOVENSKIM JEZICIMA

U radu se daje analiza glagola *postati* i *nastati* i njihovih ekvivalenata u slovenskim jezicima, uz poređenje sa stanjem u baltijskim jezicima.

U radu o glagolima *početi*, *začeti*, *načeti* i sl. u slovenskim jezicima, pokazao sam da lingvistička geografija ovih glagola grupiše slovenački jezik zajedno sa zapadnoslovenskom grupom, a odvaja ga od srpskohrvatskog i drugih južno-slovenskih jezika.¹ Postoji još jedan skup glagola sa ingresivnim značenjem prema kojima se slovenska jezička porodica drugačije deli, a u kojima srpskohrvatski, delimično u zajednici sa slovenačkim i ukrajinskim jezikom, zauzima posebno mesto. Radi se o glagolima sa osnovama *-sta/-staj/-staj/-stav*², koji se u faznom značenju pojavljuju u raznim slovenskim jezicima sa raznim prefiksima, sa i bez povratne čestice, sa i bez drugog imenskog ili glagolskog dela predikata, i sa raznim semantičkim nijansama. Najrasprostranjeniji i najraznovrsniji od ovih glagola je besprefiksalni *stati*. Sa drugim glagolskim delom predikata u aktivnom značenju „početi neku radnju” (tip ruskog он стал кричать на нас, srpskohrvatskog *stao je da više na nas*), nalazimo ga, pored srpskohrvatskog, još i u istočnoslovenskim jezicima (up. slično značenje i u bugarskom primeru Трябва да ѝ е досадило да ме чака и е станала да ме търси³). U istočnoslovenskim i zapadnoslovenskim jezicima, kao i u bugarskom i makedonskom, sa ili bez reflektivne čestice, i sa ili bez sufiksa **na* u infinitivu, ovaj glagol se upotrebljava sa imenskim drugim delom predikata u značenju „postati” (= engleski „become”, tip. ruskog он сѣал учѣителем, poljskog *stał nauczycielem*, slovačkog *Po revolúcii sa stal učitel'om*⁴) i bez dopune u značenju „izrasti”, „biće” u primerima

Ta- Tr-
Lj- Jv-

1 A Corin, „Inceptive and Conceptive Verbs in Slavic”, *Die Welt der Slaven* 39, 1994, 113-143.

2 U daljem izlaganju citiraću ovu grupu glagola jednostavno kao *-sta/-staj-*.

3 Citirano prema Речник на съвремения български книжовен език, Sofija, БАН, 1955-1959, s. v. „ставам”.

4 Up. *Slovník slovenského jazyka*, Bratislava, SAV, 1985-1965, s. *stat' sa*.

tipa slovačkog *Stal sa* [moglo bi i *stane sa*, A.C.] z *teba statočný, poriadny človek*⁵. U značenju „desiti se, biti”, slično srpskohrvatskom *Šta se desilo?, Šta je bilo?*, ovaj glagol se koristi sa refleksivnom česticom u zapadnoslovenskim jezicima, s njom i bez nje i istočnoslovenskim, a bez nje u bugarskim i makedonskim (tip poljskog *Co się stało*, ili bugarskog Захарично не разбираше нищо от това, което ставаше в къщи, но усещаше, че майка му страда⁶, ruskog Что он говорил, то и стало⁷, Что случилось с бедной головой⁸. Konačno, u nekim jezicima se upotrebljava kao predikat sam za sebe bez dopune, u značenju „početi, nastati (tip ruskog стал вопрос о том..., srpskohrvatskog *Stala ga je vika*; u ovom jeziku ovakva je upotreba ipak veoma ograničena).

Isti ovaj glagol, opet sa ili bez dopune, upotrebljava se i u suprotnom značenju „zaustaviti se”, „prestati” (tip srpskohrvatskog *Stao je i nije hteo dalje da se makne*, ruskog Стал и дальше не хотел). Na semantičku bipolarnost ovog glagola u srpskohrvatskom jeziku (to jest, na njegovu sposobnost da izražava i početak i kraj neke radnje), ukazao je M. Pavlović u 17. tomu *Našeg jezika*.⁹ Tamo je Pavlović zaključio da je bipolarnost, latentna kod ovog glagola u svim slovenskim jezicima, dobila široki mah u srpskohrvatskom verovatno pod uticajem balkanske jezičke sredine. Klicu ove bipolarnosti on vidi u činjenici da glagol *stati* uz infinitiv ili *da* + prezent uvek označava istovremeno kraj jedne radnje ili stanja i početak ili nagoveštaj nekog novog stanja. Moglo bi se predložiti verovatnije objašnjenje za ovu bipolarnost, zasnovano na činjenici da glagol *stati* može podjednako da znači zauzimanje nepokretnog stojećeg stava u odnosu na raniji ležeći ili sedeći stav (*stao je na noge*), ili u odnosu na raniji pokret (*stao je i nije hteo dalje*). A što se tiče uticaja balkanske jezičke sredine, videćemo niže da je ova bipolarnost mnogo starija nego što je prisustvo slovenskih jezika (i naroda) na balkanskom poluostrvu.

Glagol *nastati* je takođe široko rasprostranjen u slovenskim jezicima u ingresivnom značenju bez dopune; to jest, on označava nastupanje, pojavljivanje, nastajanje pojma ili entiteta izraženog subjektom¹⁰. Međutim, njegovo značenje

⁵ Isto.

⁶ BAN III:293.

⁷ Уг. Словарь современного русского литературного языка, Москва, АНССР, 1950–1965, XIV:798.

⁸ АНССР XIV:802. Ovakva upotreba, sa refleksivnom česticom *se*, zasvedočena je barem u nekim (danas izolovanim i periferijskim) srpskohrvatskim govorima; up. G. Neweklowsky, *Der kroatische Dialekt von Stinatz: Wörterbuch (Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25)*, 131; S. Tornow, *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch: Die vlahischen Ortshaften*, Berlin/Wiesbaden, Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin (Balkanologische Veröffentlichungen 15)/Harrasowitz, 1989, 320.

⁹ M. Pavlović, „Glagol *stati* i semantička suprotnost uz infinitiv”, *Naš jezik* 17, sv. 1–2 (1968), 10–22.

¹⁰ Ostavljam po strani primere iz nekih (uglavnom zapadnih) dijalekata i iz starog jezika (up. *Rječnik JAZU s.v.*, G. Neweklowsky, nav. delo, 84, S. Tornow, nav. delo, 221), u kojima se glagol

ipak nije u svim jezicima isto. U većini jezika, njegova upotreba je ograničena na označavanje početka nekog stanja ili događaja, najčešće, ali ne uvek, vezanog za vreme (tip ruskog настала тишина; настал мрак, čekog *nastalo ticho, nastala tma*, itd.). Ovakvo ograničenje može se konstatovati u ruskom¹¹, ukrajinskom¹², beloruskom¹³, bugarskom¹⁴, češkom¹⁵, slovačkom¹⁶, poljskom¹⁷, i makedonskom¹⁸. Sudeći po primerima u rečniku Češkoslovačke akademije, isto se značenje može ustanoviti za staroslovenski jezik¹⁹. U lužičkim jezicima, pored ovog značenja glagol *nastaś (nastaĉ)* može da ima značenje analogno onome u srpskohrvatskom i slovenačkom jeziku (= englesko „arise”, „come into being”, v. niže; up. primer *nowe industrijowe hatuzy su nastali* kod Jentscha s. „entstehen”)²⁰, kao i značenje „postati” („werden”, up. kod Muke s. „staś”²¹, a ovakva se upotreba u poljskom jeziku označava (PAN IV: 1201) kao „arhaična”. Za makedonski jezik Dimitrovski et. al. (I:467), pod 4. (od šest definicija) glagol *наста̀не* tumače sa srpskohrvatskim „nastati, postati”, ali se primeri ne daju (ostale definicije upućuju na situaciju analognu onoj u ruskom, bugarskom i drugim jezicima većinske grupe).

U srpskohrvatskom i slovenačkom jeziku, za razliku od ostalih slovenskih jezika (osim, delimično, lužičkih i možda starijeg poljskog), upotreba glagola *nastati* nije ograničena na početak (često cikličkih) stanja ili događaja, niti je ovakva upotreba zapravo karakteristična za ove jezike. Istina, možemo sresti primere tipa srpskohrvatskog *nastala je borba/tišina, nastale su teške godine*, ili slovenačkog *nastal je dan* (up. *Slovar* SAZU s.v.²²). Ipak, značenje glagola *nastati* u ova dva

nastati upotrebljava kao kopolativan. Ovi primeri, u kojima bi morao stajati glagol *postati* u savremenom književnom jeziku, ne menjaju opštu sliku koja se daje u ovom radu, ali svedoče o većem kolebanju (nego danas) u upotrebi ova dva glagola u jednoj ranoj fazi razvitka srpskohrvatskog jezika.

¹¹ Up. АНСССР VII: 521; V. I. Dalj, *Толковий словарь живаго великорускаго языка*, Moskva, 1955, II: 474.

¹² Up. *Словник української мови*, Kijev, АНУРСР, 1970–80, V:1995–196. Glagol *настати* može u dijalektima da ima dodatno značenje „javiti se, pojaviti se (o ljudima)”.

¹³ Up. *Тлумачальны сло́вник беларускай мовы*, Minsk, АНБССР, 1977–1984, III:314.

¹⁴ БАН II:195.

¹⁵ Up. *Slovník spisovného jazyka českého*, Prag, ČAV, 1971, II:97–98.

¹⁶ SAV II:288.

¹⁷ Up. *Słownik języka polskiego*, Warsaw, PAN, 1958–1968, IV:1201.

¹⁸ T. Dimitrovski et al., *Речник на македонскиот јазик*, Skopje, 1961–6, I:467.

¹⁹ *Slovník jazyka staroslovenského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, Prag, ČSAV, 1958–, XIX:319. Up. primere iz kanonskih rukopisa: *nasta vrěmę prazdenŕstvu našemu* (ἐπέστη) Euch, *vrěmę ošestvia moego nasta* (ἐφέστηκεν) Mosch Ochr Slepč Šiš, *ve posledněa d(ь)ni nastanut vremena ljuta* (ἐνοτισονται) Mosc, *vъskrěšenŕje nasta* (προεχώρησε) Supr, *nasta žatva* (παρέστηκεν) Zach, itd., s. *nastati, nastajati, nastojati* (iako se dva primera iz Supr i Cleam, ne daju lako svrstati, a particip *nastavyi* se uglavnom koristi u značenju „sledeći”).

²⁰ Up. H. Jentsch et. al., *Deutsch-obersorbisches Wörterbuch*, Bautzen, 1989–1991.

²¹ Up. E. Mucke, *Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihrer Dialekte*, Bautzen, 1966.

²² *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana, SAZU, 1980–1991.

7v

ТЛО

Рvн

3xJē

L ŋ ь б

Л њ

vu drugih izvora. Prvo, semantička i sintaksička analiza ovih glagola i njihove upotrebe u srpskohrvatskom književnom jeziku sugeriraju izvesne zaključke. Drugo, poređenje zapadnojužnoslovenske situacije s onim što nalazimo u drugim slovenskim jezicima takođe dovodi do izvesnih zaključaka.

7a-

Ako napravimo tablice svih prefikslnih glagola od osnova *-staj/-staj-*, odmah ćemo zapaziti dva važna momenta kod njih.

postati	nastati	ostati	opstati	pristati	dostati	nedostati
	nastanak postanak	ostanak	opstanak	pristanak	dostatak	nedostatak
postaviti	nastaviti	ostaviti		(prinuditi)	dostaviti	
	nastavak	ostava		(prinuda)	dostava	
= stati						
(obustati)	zastati	prestati	odustati	nestati	izostati	
obustava	zastoj	prestanak	odustanak	nestanak	izostanak	
obustaviti	zaustaviti	prestaviti se			izostaviti	
obustava						
= stati	= stati	= stati	= stati?			

1a-

Tablica 1: Egzistencijalni (gramatikalizovani) prefikslni glagoli s osnovom na *-staj/-staj-*. Postoje ili su zasvedočeni takođe *zadostati*, (isp. *dostati*), *preostati*, *ponestajati*, *ponestati* (pod raznim člancima u Rečniku MS/MH²⁵).

1a
MS

sastati se	rastati se	ustati	predstati	zaostati	protivustati protustati
sastanak	rastanak	ustanak		(zaostati)	
sastaviti	rastaviti		predstaviti	(zaostaviti)	suprotstaviti
			predstava		

9a-

Tablica 2: Ostali prefikslni glagoli od osnova *-staj/-staj-*. Postoje ili su zasvedočeni takođe *podustati* (prema Rečniku MS/MH samo u izrazu „podustala krv = *zaostala krv* [kad ko otekne na zdravom mestu]”), *poustajati*, „ustati svi jedan za drugim”; *poustati*, „ustati svi od stola ili iz kreveta”, kao i semantički izolovano *sustati* ili *sustati* (= „doći u stanje krajnjeg umora, iznemoći”).

Prvo, kod većine ovih prefikslnih glagola značenje je pomereno ili čak gramatikalizovano, tako da je iskonska veza sa značenjem „stajati” ili „zauzimati stojeći stav” ili izbledela ili je sasvim izgubljena.²⁶ Drugo, dok analiza glagola *postati*, *nastati*, i *prestati* sugeriraju da imamo posla sa grupom glagola sa faznim značenjem, na osnovu čitave tablice (1) postaje jasno da se kategorija koja nastaje

²⁵ Up. Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, Novi Sad i Zagreb, Matica srpska i Matica hrvatska, 1967–1969; Novi Sad, Matica srpska, 1971–1976, s.v.

²⁶ Naravno glagol *zastati*, pored pomerenog (gramatikalizovanog) značenja „prestati (privremeno) obavljati neku radnju”, može da se koristi i u svom iskonskom „bukvalnom” smislu „zaustaviti svoj pokret (privremeno)”.

ovim pomenjem (ili ovom gramatikalizacijom) najbolje karakteriše kao „postojanje”, „egzistencija” ili „egzistencijalnost”, jer uključuje ne samo faze postojanja (početak, produžetak, kraj), nego i rezultat ili posledice postojanja (*ostati*), modalni odnos prema postojanju (*pristati, odustati*), kao i dodatnu nijansu „otežavajuće okolnosti uprkos kojoj se egzistencija nastavlja” (*opstati*). Štaviše, s glagolima za proces – svršenim *postati* i nesvršenim *postajati* – koordiniran je glagol za stanje u značenju „egzistirati” – *postojati*. Od slovenskih jezika srpskohrvatski je jedinstven u ovom pogledu.

Čak i u okvirima faznog značenja, glagoli s osnovom na *-staj/-staj-* oštro su suprotstavljeni drugoj skupini faznih glagola, tj. onima na osnovu *-četi/-čin-*. Dok prvi obuhvataju sve faze postojanja (početak, produžetak, kraj), kao i razne nijanse u vezi sa ovim fazama, glagoli *početi/počinjati, začeti/začinjati* i *načeti/načinjati* odnose se samo na početak radnje (iako je istorijski koren od kojeg su stvoreni – *-kon/-ken-* – široko zastupljen u slovenskim jezicima i u značenju završetka radnje ili egzistencije, u srpskohrvatskom pak jedino u prilogu *konačno* i apstraktnoj imenici *konac* „kraj”, (dok konkretna imenica *konac* „pamučna, lanena ili svilena nit” kao da upućuje na značenje „produžetka, nastavljanja” za ovaj koren).

Semantički odnos između ove dve skupine glagola u njihovoj egzistencijalnoj (gramatikalizovanoj, faznoj) upotrebi je, dakle, asimetričan: kod jedne skupine (*-staj/-staj-*) semantičko polje je šire i više ja artikulirano nego kod druge. Unutrašnja struktura ovih dveju skupina reči sa faznim značenjem je takođe nekongruentna: odnosi *početi: načeti: začeti* nemaju ničeg zajedničkog sa odnosom *postati: nastati*, a pogotovo sa odnosom ovih glagola prema *zastati*, niti su glagoli sa osnovom na *-četi/-čin-* koordinirani sa kauzativnim glagolima kao što je slučaj sa nekima na *-staj/-staj-* (npr. *postati: postaviti, ostati: ostaviti, obustati: obustaviti*, itd., v. tablice 1 i 2), niti pak oni na *-četi/-čin-* imaju sinonimiku sa besprefiksanim **četi/*činjati*, kao što imaju neki od glagola na *-staj/-staj-* (naime *prestati, odustati, obustati* i *zastati* mogu u nekim kontekstima da imaju *stati* kao sinonim).

U sintaksičkom pogledu, glagoli sa osnovom na *-četi/-čin-* su prelazni, zahtevajući ili dozvoljavajući kao dopunu imenicu u akuzativu (*začeti*), zahtevajući imenicu u akuzativu ili infinitiv (odn. *da* + prezent: *početi/počinjati*), ili zahtevajući imeničku reč u akuzativu (*načeti*). Glagoli s osnovom na *-staj/-staj-* ili ne dozvoljavaju dopunu (za razliku od odredbe, koju dozvoljavaju: *nastati, opstati, obustati, zastati, izostati*), ili zahtevaju imensku dopunu u nominativu ili instrumentalu (*postati, ostati*), ili već infinitiv (odn. *da* + prezent: *pristati, prestati*). Prema tome, u pogledu njihove reakcije ove dve skupine glagola su skoro komplementarne, i funkcionišu kao sistem.

Iako u tablicama (1) i (2) ima nepredvidljivih praznina i neočekivanih značenja pojedinih zastupljenih leksema, ipak postoji dosta elemenata koji predstavljaju sistem i prema kojima se odstupanja upravo i određuju. Drugi slovenski

1-3
jezici takođe poseduju sisteme prefikslnih glagola od ovih osnova. Upadljiva je činjenica da se za većinu egzistencijalnih značenja koja se izražavaju ovim osnovama u srpskohrvatskom jeziku, nalazimo isto značenje koje se izražavaju ovim osnovama u srpskohrvatskom jeziku, nalazimo isto značenje izraženo istim prefiksom barem u nekim, ako ne u većini drugih slovenskih jezika. Na primer, prema srpskohrvatskom *ostati* imamo u ruskom *оси́тай́сья*, u bugarskom *оси́тавам*, u češkom *zústat* (< *j**bz**-o-sta-ti, iako se osnova *ostat-* takođe nekada upotrebljavala u ovom značenju), i sl.;²⁷ prema srpskohrvatskom *pristati* imamo u poljskom *przystać*; prema *prestati* imamo u ruskom *перестать*, u donjolужиčkom *pšestaš*, u bugarskom *престана*, itd., i slično za većinu drugih prefiksa.

Među najznačajnijim razilaženjima je upravo ono koje se tiče izražavanja ingresivnog značenja. Slovenski jezici se dele na dve nejednake skupine. S jedne strane stoji većina jezika, u kojima se značenje „become” izražava prostim glagolom *stati* ili *stati se* (eventualno pored nekog drugog glagola, npr. poljskog *zostać*), dok se značenje „arise”, „appear”, „come into being” izražava glagolom *nastati*, ali samo za početak nekog (često cikličkog) stanja ili događaja; u kontrastu, za nastanak novih entiteta mora se pribеći drugim leksičkim sredstvima ili drugom prefiksu (npr. u ruskom *возникну́ть*, u poljskom *powstać*). Druga skupina, uključujući srpskohrvatski i slovenački jezik, ima u značenju „become” prefikslni glagol *postati*, dok se značenje „arise, come into being” opet izražava glagolom *nastati*, ali u ovom slučaju prvenstveno za nastajanje novih entiteta; za početak nekog stanja – naročito cikličkog i u vezi sa vremenom – često se mora pribеći drugim sredstvima (npr. u srpskohrvatskom *došlo/stiglo je proleće*, dok je *nastalo je proleće* – manje u duhu jezika).

Nije jasno da li se može govoriti o inovaciji na jednoj strani i arhaičnosti na drugoj. Situacija je suviše složena i suviše je stara da bismo došli do takve jednostavne formulacije. Jedino možemo konstatovati da je došlo, u vreme koje sada nismo u stanju da odredimo, do dihotomije u razgraničavanju semantičkih kategorija koje se izražavaju ovim osnovama, kao i u izboru prefikslnih sredstava za njihovo izražavanje. Sasvim je sigurno da je ova podela vrlo stara, po svojoj prilici starija od migracija koje su dovele do raspada slovenske jezičke zajednice. U prilog ovakvoj dubokoj starini ove podele govore razne činjenice. Prvo, kantski staroslovenski tekstovi spadaju već sasvim određeno u prvu, veću, grupu (v. primere navedene u belešci 19). S druge strane, situacija u srpskohrvatskom i slovenačkom mora da je veoma stara ako pokriva čitavu teritoriju oba jezika. Dalje, situacija u zapadnoslovenskim jezicima je stigla da bude pokrivena novijim

²⁷ Treba imati u vidu da srpskohrvatski glagol *ostati* takođe ima ingresivno značenje „doći u neko stanje kao rezultat neke radnje ili procesa” u izrazima tipa „ostati mrtav”, „ostati trudna”, „ostati siročić”, i sl. I za ovo značenje nalazimo paralele u drugim slovenskim jezicima (npr. rusko *оси́тай́сья*, poljsko *zostać*, češko *zústat*). Staroruski glagol *изооси́тай́иу ся*, *ἰπαξ λεγόμενα* u Mstislavljevoj povelji u značenju „не состояться, перестать, выйти, пройти, исчезнуть, умереть”, kalkiran je prema grčkom glagolu *ἐκλείπεισθαι*, i prema tome ne predstavlja organski razvoj osnova *-staj/-staj-* u slovenskim jezicima; up. A. Isačenko, *Opera selecta*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1976, 230–234.

Тѣ
I² Γα-
LA

inovacijama koje su same uspele da se rašire kroz veliki deo ove grupe. Ovde se radi o običnoj ili obaveznoj upotrebi refleksivne čestice ili zamenice sa besprefiksalskim *stati* u značenju „become” u poljskom,²⁸ češkom, slovačkom i lužičkim²⁹ jezicima, dok u značenju „desiti se” pojava refleksivne čestice se raširila po svim zapadnoslovenskim jezicima, a delimično i po istočnoslovenskim i čak periferijskim južnoslovenskim govorima (v. belešku 8); dalje, treba navesti upotrebu prefiksalnog *po-v-stati* u značenju „arise, originate” (up. češko *povstat* i poljsko *powstać*).³⁰ Još bolju indiciju o starini ove podele predstavlja jedan slučaj njene nedoslednosti, tj. upotreba glagola *постати* (istina pored *стати* u istom značenju) u ukrajinskom jeziku u značenju „become”, kao što imamo u srpskohrvatskom i slovenačkom. Iako se principijelno ne može isključiti mogućnost da pojava upravo ovog prefiksalnog oblika baš u ovom značenju predstavlja slučaj spontane nezavisne inovacije u ukrajinskom jeziku, ovo je malo verovatno.

Ja-

Konačno, pojava gramatikalizacije glagolâ s osnovom na *-sta/-staj-* (tj., nastanak kategorije egzistencijalnosti kod njih), i to prvenstveno u faznom značenju, nije samo praslovenske, već i baltoslovenske starine. Ista bipolarnost koju smo konstatovali za srpskohrvatski i uopšte za slovenski glagol *stati* i njegove derivate nalazi se i u današnjim baltijskim jezicima. Litavsko *stóti*, pored „ustati” i „ući” može da znači i „početi” i „prestati”, dok prefiksalni *nustóti* znači „prestati”.³¹ U tom jeziku semantičko pomeranje ili gramatikalizacija glagolskih osnova sa prvobitnim značenjem zauzimanja nekog položaja ili stavljanja u neki položaj išlo je u izvesnom smislu još dalje nego u slovenskim jezicima. Besprefiksalni litavski glagol *dėti* ima isto osnovno značenje „stavljati” kao u slovenskim jezicima, ali prefiksalni *pradėti* i *prasadėti* znače „početi”.³² Najinteresantniji litavski podatak tiče se glagola *pastóti* – po (infinitivskoj) formaciji isto što slovensko *po-stati* – koji pored drugih značenja može da znači „(zu etwas) werden”, isto kao srodni glagol *postati* u srpskohrvatskom jeziku.³³ Štaviše, „werden” se takođe daje kao prvo (i jedino!) značenje odgovarajućeg staroruskog glagola *postat*.³⁴

pr

Letonski jezik pruža druge paralele. I ovde refleksivni glagol *staties*, pored svog osnovnog značenja „stati na noge”, „ustati” i sl., može da znači i „početi

H 8

²⁸ Up. primer „Twarz panny Janiny z bladej stala się nagle szkarłatną, PAN VIII:681.

²⁹ Up. Jentsch et al. II:535-6.

³⁰ Ima i drugih opštezapadnoslovenskih inovacija kod glagola s osnovom na *-sta/-staj-*, npr. refleksi **jbz-o-ostati* u značenju „ostati” u poljskom, češkom, i slovačkom (a slično u donjoluzičkom *zwostaś* „völlig zurück, übrig bleiben, bleiben”, pored *wostaś* „bleiben, verbleiben, zurückbleiben”, cf. Muka s. „staś”).

T 8

³¹ Up. F. Kurschat, *Litauisch-deutsches Wörterbuch / Thesaurus Linguae Lituanicae*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1972.

³² Isto, s.v.

³³ Isto, s. v.

³⁴ V. R. Trautmann, *Die altpreußischen Sprachdenkmäler*, Göttingen, 1970, 406.

π is Γ A

neki posao" i „prestati", dok *nostat* (*nuostat*), pored „zaustaviti se" može da znači i „prestati", *nostaties* (*nuostaties*), pored osnovnog značenja „ustati", „stati u red", „stati uz nekog", takođe može da znači „prestati", a *apstaties* znači „zastati" dok se izvedena imenica *apstaja* (*apstaji*) javlja u izrazu *bez apstajas* „bez prestanka".³⁵

Hav
2x7 a-
Najfrapantnije podudaranje između letonske i slovenske – zapravo srpsko-hrvatske – situacije je ipak glagol *pastavet*, koji pored značenja „stajati jedno vreme", znači i „postojati, egzistirati"; dakle, i u formaciji i u ovim značenjima (on takođe ima značenja koja odgovaraju srpskohrvatskom *nastojati*), ovaj letonski glagol predstavlja potpunu paralelu srpskohrvatskom *postojati* (Mühlenbach III: 107-108). Istina, značenje „postojati, egzistirati" kod ovog glagola se može tumačiti kao prividni kalk prema nemačkom „bestehen". S druge strane, ako imamo u vidu još i zapadnojužnoslovensko-ukrajinsko-litvansko-staroprusko podudaranje u vezi s upotrebom **po-sta-* u značenju „werden" „become", mora se postaviti pitanje da li je ova koincidencija zaista tako nastala. Sasvim je verovatno da ove podudarnosti, ili barem neke od njih, predstavljaju trag jedne mogućnosti za organizaciju egzistencijalnih (gramatikalizovanih) značenja izraženih osnovama -*stā/-staj-* koja je postojala u jedno vreme kada slovenski i baltijski jezici, ako nisu predstavljali lingvističko jedinstvo, barem su živeli u bliskoj simbiozi.

Da zaključim: glagolska osnova koju označavamo kolektivno kao -*stā/-staj-* lako se podvrgava gramatikalizaciji, i posebno je podesna za izražavanje faznog značenja. Ovako se može razumeti široka zastupljenost formacija tipa nemačkog *entstehen* „nastati" (a takođe *bestehen* „postojati"), latinskog *existere* „pomoliti se, pojaviti se, nastati" i drugih prefikslnih formacija u tom jeziku, i sl. u raznim indoevropskim jezicima. Ali podudarnosti koje smo konstatovali u slovenskim i baltijskim jezicima ne svode se samo na tipološki paralelizam; radi se tu o pojedinostima u organizaciji sistema i u izboru sredstava za izražavanje koje teško mogu da predstavljaju čistu slučajnost.

J-S
U svojoj monumentalnoj istorijskoj fonologiji praslovenskog jezika, G. Ševelov je zauzeo dosta pesimističan stav u vezi sa rekonstrukcijom prvobitnih slovenskih dijalekata. Po njegovom mišljenju, dijalekatska diferencijacija koja je nekad postojala u praslovenskom jeziku bila je poravnata i, uz neznatne ostatke, bespovratno izgubljena za vreme masovnih premeštanja stanovništva u velikoj seobi narodâ. Praslovenski dijalekti koji se danas rekonstruišu formirali su se za vreme i delimično kao posledica raspadanja slovenske jezičke zajednice.³⁶ Podudaranja srpskohrvatskog i slovenačkog, ukrajinskog, pa čak i baltijskih jezika u vezi s upotrebom prefikslna osnove **po-* + *sta-/staj-* (uključujući glagol za proces u značenju „become", ali takođe onaj za stanje u značenju „egzistirati") ukazuju ne samo na duboku starinu pojava o kojima se radi, već i na zaključak da

³⁵ Up. K. Mühlenbach, *Lettsch-deutsches Wörterbuch*, Riga, 1923–1929, s. v.

³⁶ G. Y. Shevelov, *A Prehistory of Slavic: the Historical Phonology of Common Slavic*. New York, 1965, 2.

Iako može da se radi o izoglosama koje su nekada povezivale dve grupe slovenskih govora koje u kasnijem rasporedu slovenskih dijalekata, u vreme neposredno pred raspadanje praslovenskog jezika, nisu mogle razvijati nove zajedničke izoglose osim kao posledica nezavisnog paralelnog razvoja. Ovi govori su do danas zadržali osobine koje su razvili u zajednici sa baltijskim jezicima (ili sa jednim delom baltijskih govora), koje drugi slovenski govori ili nikada nisu poznavali, ili su ih u toku vekova zamenili drugim sistemom odnosâ između prefikslnih glagola od ovih osnova.

7a- Na ovom nivou analize, i u nedostatku detaljnih podataka iz srpskohrvatskih i slovenačkih dijalekata, ovo je sve što možemo reći. Podrobnija analiza svih prefikslnih i osnovinskih formacija od osnova ~~-sta/-staj-~~ u svim slovenskim i baltijskim jezicima sigurno bi otkrila više.

THE

HN

POSTATI AND NASTATI IN SLAVONIC LANGUAGES

Summary

Tr
from ja-

The development of existential meaning among verbs formed the root ~~-sta/-stan/-staj/-stav-~~ is a widespread phenomenon in the Slavic languages. In the expression of phasal meaning („beginning”, „continuation”, „cessation”), for which these verbs show a an especial proclivity, Serbo-Croatian (in large part also Slovene, and to a lesser degree Ukrainian) stands apart from the remaining Slavic languages. On the one hand, use of the verb *postati* in the sense of 'to become' (with a nominal complement) is found only in the three above-mentioned languages. On the other hand, use of *nastati* 'to come into being, arise' (without complement) in reference to concrete entities (e. g. a city, country, book) is limited to Serbo-Croatian and Slovene, while in other languages this verb typically refers to the onset or beginning of states (often cyclic) and events. These divergences are very old, and seem to predate the Slavic settlement of the Balkans. The Serbo-Croatian-Slovene-Ukrainian usage of the stem *po-sta-* in the sense of 'to become' has close parallels in the Baltic languages, suggesting that the divergence of (at least) two systems for the expression of phasal meaning with the root ~~-sta/-stan/-staj/-stav-~~ may date from a period of Common Slavic predating the rise of what are normally thought of as Common Slavic dialect features (the latter originating in the period of disintegrating Common Slavic).

Andrew Corin